

SKIVEKOMMUNE

Socialafdelingens vejledning om magtanvendelse og andre indgreb i selvbestemmelsesretten

Februar 2017

Indholdsfortegnelse

<u>1. Indledning</u>	<u>3</u>
<u>2. Pædagogiske principper</u>	<u>3</u>
<u>3. Udgangspunktet er omsorgspligten</u>	<u>5</u>
<u>4. Indhentelse af samtykke</u>	<u>5</u>
<u>5. Mindsteindgrebsprincippet</u>	<u>5</u>
<u>6. De forskellige former for indgreb i selvbestemmelsesretten</u>	<u>6</u>
§ 125: Personlige alarmer og pejlesystemer _____	6
§ 126 : Fastholdelse og føring _____	7
§ 126a : Fastholdelse i hygiejnesituationer _____	7
§ 127: Tilbageholdelse i boligen _____	7
§ 128 : Anvendelse af bløde stofseleer og beskyttelsesmidler__	8
§ 129: Optagelse i særlige botilbud uden samtykke _____	8
<u>7. Reglerne om nødværge og nødret</u>	<u>9</u>
<u>8. Beslutningsgang og sagens belysning</u>	<u>10</u>
<u>9. Indberetning og behandling af indberetningen</u>	<u>10</u>
<u>10. Orientering til Social- og Ældreudvalget</u>	<u>11</u>
<u>11. Opfølgning på og forebyggelse af magtanvendelse</u>	<u>11</u>

1. Indledning

Det er hensigten med denne vejledning at skabe klarhed over hvad magtanvendelse er, det relevante lovgrundlag i relation til magtanvendelse samt de værdier og holdninger som danner grundlag for lovgivningen¹. Samtidig skal denne vejledning give et overblik over procedurer for registrering og indberetning i henhold til reglerne om magtanvendelse.

Vejledningen skal finde anvendelse i Socialafdelingens tilbud på driftsområderne for borgere med udviklingshæmning, autismespektrum tilstande og senhjerneskadede. Reglerne om magtanvendelse vedrører følgende:

- Borgere med betydelig og varig nedsat psykisk funktionsevne, der
- får personlig og praktisk hjælp samt socialpædagogisk støtte efter servicelovens §§ 83-87, behandling efter servicelovens §§ 101 og 102 eller aktiverende tilbud efter servicelovens §§ 103 og 104 og
- som ikke samtykker i den foranstaltning, der tænkes iværksat efter bestemmelserne i §§ 124-129.

Vejledningen og den praksis der er omkring magtanvendelser, vil indgå som en del af både de uanmeldte og anmeldte dialogbaserede tilsyn. Alle medarbejdere som er ansat i en af de nævnte driftsenheder skal have kendskab til denne vejledning, således at de kan handle i overensstemmelse med vejledningen. Samtidig skal magtanvendelse og forebyggelse heraf drøftes mindst en gang om året i alle lokal-MED.

Hovedreglen er, at magtanvendelse ikke må finde sted, men når det alligevel undtagelsesvis kan tillades i konkrete situationer, er formålet, at afværge risikoen for, eller forhindre yderligere væsentlig personskade.

Socialafdelingen skal hele tiden arbejde for at forebygge magtanvendelse og andre indgreb i selvbestemmelsesretten.

2. Pædagogiske principper

Udgangspunktet for forståelsen, tilrettelæggelsen og udførelsen af hjælpen til mennesker med betydelig nedsat psykisk og fysisk funktionsevne er, at de har samme grundlæggende behov, rettigheder og pligter som alle andre mennesker i samfundet. Alle mennesker har behov for at blive oplevet og behandlet på en respektfuld og værdig måde. At møde andre med respekt – handler om at møde dem på en måde, som

---

¹ Socialafdelingens vejledning baserer sig primært på: Vejledning nr. 10367 af 13. december 2016 ”Vejledning om magtanvendelse og andre indgreb i selvbestemmelsesretten over for voksne, herunder pædagogiske principper.”

de oplever som værdig eller respektfuld. Det er altså den måde den enkelte person oplever situationen på, som afgør om den føles værdig for personen.

I arbejdet med mennesker vil der altid være en række overvejelser og dilemmaer, man som medarbejder skal forholde sig til. På den ene side skal medarbejderen give plads til, at et menneske kan udfolde sig i den retning, som vedkommende ønsker. På den anden side skal det afvejes, hvilke ønsker der lader sig realisere, og hvordan der kan skabes rum for udvikling. Det er en svær balancegang, som kræver en høj faglig etik, dialog og overvejelser.

De ovennævnte pædagogiske principper som socialministeriets vejledning om magtanvendelse bl.a. bygger på understøttes fint af socialafdelingens mission, visioner og værdigrundlag. Socialafdelingens mission, visioner og værdigrundlag er ledetråde for, hvad socialafdelingen skal, vil og hvad der er værdifuldt i afdelingens og medarbejdernes virke.

Socialafdelingens mission er:

- At tilbyde en helhedsorienteret indsats, der er afpasset den enkeltes særlige behov, til voksne med nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne eller med særlige sociale problemer. Indsatsen skal medvirke til at forbedre den enkeltes sociale situation, udviklingsmuligheder, livskvalitet og evne til at klare sig selv gennem tilbud om samvær, aktiviteter, støtte i hjemmet, behandling, undervisning og uddannelse.

Socialafdelingen visioner er at sikre:

- at alle mennesker med handicap, funktionsnedsættelse, psykiske eller sociale problemer tilbydes adgang til tilbud om bolig, uddannelse, arbejde og deltagelse i fritidsliv
- individualitet og fleksibilitet i socialafdelingens tilbud
- at modtagerne af socialafdelingens tilbud har gode rammer med mulighed for at udfolde sig og træffe valg i forhold til egen tilværelse
- at socialafdelingens tilbud er kendetegnet af og kendt for høj kvalitet og faglighed, og samtidig er arbejdspladser, præget af trivsel, engagement og udvikling

Værdigrundlag

Alle medarbejdere i Skive kommune baserer deres arbejde på et fælles værdigrundlag, for at sikre den bedst mulige løsning af opgaverne:

- Udvikling: Vi vil skabe de bedst mulige livsvilkår for kommunens borgere.
- Trivsel: Vores arbejdspladser skal være præget af arbejdsglæde, humor og engagement.
- Ordentlighed: Alle vores beslutninger og handlinger skal være holdbare.

Indenfor rammerne af det fælles værdisæt har socialafdelingen udarbejdet et særligt værdigrundlag, der danner et fælles etisk fundament, som alle ansatte i socialafdelingen bygger deres handlinger, holdninger og samspil på.

Ledelse. Det er værdifuldt med synlighed, tydelighed, ansvarlighed og tillid.

Kommunikation. Det er værdifuldt med åbenhed, ærlighed, dialog og gensidig respekt.

Kompetence. Det er værdifuldt med vidensdeling, personlig og faglig udvikling, tværfaglig indsigt og en værdibaseret tilgang til opgaverne.

Samarbejde med borgere, pårørende og professionelle. Det er værdifuldt med respekt, kompetence, tydelighed, tilgængelighed, nærhed, åbenhed, troværdighed, tillid og ligeværdighed.

3. Udgangspunktet er omsorgspligten

Som medarbejder ved kommunen har man pligt til at undgå omsorgssvigt. Pligten er begrundet i, at personer med betydelig nedsat psykisk funktionsevne i flere tilfælde ikke vil være i stand til at give samtykke til tilbud efter serviceloven. Omsorgspligten gælder også selvom den pågældende borger ikke har givet samtykke, men udgangspunktet er stadig, at magtanvendelse om muligt skal undgås, og at omsorgspligten ikke legaliserer en magtanvendelse. Omsorgspligten gælder også for personer som midlertidigt ikke kan tage vare på sig selv.²

4. Indhentelse af samtykke

Det skal grundlæggende respekteres, at borgerens personlige frihed og retten til selvbestemmelse er ukrænkelig, og udgangspunktet er da også, at ydelser efter serviceloven alene gives med modtagerens samtykke.

Et samtykke kan være udtrykkeligt, hvor der klart gives udtryk for, at man er indforstået med den pågældende handling – eller samtykket kan være en tydelig tilkendegivelse af, at en handling må foretages. Det vil sige, at pågældendes signaler og opførsel må tolkes således, at der foreligger et samtykke. Det kræver under alle omstændigheder, at man har et godt kendskab til pågældende.

Det forudsættes, at den person der giver sit samtykke, på grund af sin personlige udvikling og dømmekraft, er i stand til at varetage sine interesser og til at forstå betydningen af den handling eller undladelse, som er omfattet af samtykket. Personer med betydelig nedsat funktionsevne vil imidlertid ikke altid være i stand til at give det fornødne samtykke.

Et samtykke kan aldrig omfatte, at modtageren forholder sig passiv.

Et samtykke der er opnået ved tvang eller svig er naturligvis ugyldigt.

5. Mindsteindgrebsprincippet

Hvis det er absolut nødvendigt med anvendelse af tvangsmæssige foranstaltninger for at undgå væsentlig personskade, så skal det altid være den mindst indgribende foranstaltning der finder

---

² Se yderligere servicelovens §§ 81 og 82.

anvendelse, som dog samtidig skal være en tilstrækkelig foranstaltning. I praksis betyder dette, at hvis flere foranstaltninger er mulige og egnede i den konkrete situation, så skal man altid vælge den foranstaltning som er mindst indgribende.

6. De forskellige former for indgreb i selvbestemmelsesretten

Magtanvendelse efter serviceloven kan bestå i: anvendelse af personlige alarm- eller pejlesystemer, særlige døråbnere, fastholdelse eller føring for at undgå personskaade, fastholdelse i personlige hygiejnesituationer, tilbageholdelse i boligen, anvendelse af beskyttelsesmidler og optagelse i særlige botilbud uden samtykke³

§ 125: Personlige alarmer, pejlesystemer og særlige døråbnere

§ 125, stk. 1.

Kommunalbestyrelsen kan i henholdt til serviceloven § 125, stk. 1, træffe afgørelsen om anvendelse af personlige alarmer og pejlesystemer, for en person i en afgrænset periode, når der er risiko for at personen, ved at forlade bo- eller dagtilbuddet udsætter sig selv eller andre for at lide personskaade og forholdene i det enkelte tilfælde gør det absolut påkrævet for at afværge denne risiko.

Beslutningen vurderes løbende - dog senest 8 måneder efter godkendelsen.

§ 125 omhandler alene udstyr, som er egnet til at opdage at en person forlader boligen eller til at opspore en person, der har forladt boligen. Udstyr egnet til kontinuerligt at overvåge en persons færden er ikke omfattet af loven - § 125, og anvendelse deraf er derfor ulovlig.

§ 125 stk. 2.

For personer, hvor den nedsatte funktionsevne, jf. § 124 a, stk. 1, er en konsekvens af en senere erhvervet mental svækkelse (demens), der er fremadskridende, kan anvendelse af personlige alarm og pejlesystemer iværksættes, medmindre den pågældende modsætter sig dette. Hvis personen modsætter sig anvendelsen af et personligt alarm- eller pejlesystem, kan kommunalbestyrelsen træffe afgørelse om anvendelse heraf, jf. stk. 1.

§ 125 stk. 3.

Kommunalbestyrelsen kan træffe afgørelse om at anvende særlige døråbnere ved yderdøre for en eller flere personer i en afgrænset periode, når der er *nærliggende* risiko for at en eller flere personer, ved at forlade bo- eller dagtilbuddet, udsætter sig selv eller andre for at lide *væsentlig* personskaade og forholdene i det enkelte tilfælde gør det absolut påkrævet.

---

³ Se oversigt i skemaet i bilag 1

§ 126: Fastholdelse og føring

Kommunalbestyrelsen kan træffe afgørelse om at anvende fysisk magt i form af at fastholde en person eller føre denne til et andet opholdsrum, når der er *nærliggende* risiko for, at personen udsætter sig selv eller andre for at lide *væsentlig* personskade, og forholdene i det enkelte tilfælde gør det *absolut påkrævet*.

§ 126 a : Fastholdelse i hygiejnesituationer

Kommunalbestyrelsen kan *undtagelsesvis* for en begrænset periode træffe afgørelse om at anvende fysisk magt i form af at fastholde en person, hvis dette må anses som en absolut nødvendighed for at varetage omsorgspligten i personlige hygiejne-situationer.

Den begrænsede periode udgør 3 måneder, med mulighed for forlængelse i yderligere 3 måneder til i alt max 6 måneder.

Der kan alene udøves magtanvendelse med hjemmel i serviceloven § 126a til følgende hygiejnesituationer :

- Tandbørstning.
- Barbering.
- Hårvask, badning, tøjskift.
- Klipning af hår og negle.
- Skiftning af bleer og bind.
- Pleje af hud.
- Fjernelse af madrester i kindposer og mundhule.

Muligheden for magtanvendelse i ovenstående situationer er tænkt som et redskab til at ”øve sig på at kunne varetage omsorgspligten uden tvang”.

§ 127: Tilbageholdelse i boligen

Kommunalbestyrelsen kan træffe afgørelse om at fastholde en person for at forhindre denne i at forlade boligen – eller for at føre denne tilbage til boligen når der er *nærliggende* risiko for, at personen ved at forlade boligen udsætter sig selv eller andre for at lide *væsentlig* personskade, og forholdene i det enkelte tilfælde gør det *absolut påkrævet* for at afværge denne risiko.

Lovens øvrige muligheder skal være helt udtømte forinden § 127 kan bringes i anvendelse.

Beslutningen vurderes løbende - dog senest 8 måneder efter godkendelsen.

I sager om tilbageholdelse i boligen mod den pågældendes vilje, skal kommunalbestyrelsen sørge for, at den pågældende får bistand fra en advokat samt afholde udgiften hertil.

§ 128: Anvendelse af stofseler og beskyttelsesmidler

Kommunalbestyrelsen kan træffe afgørelse om, at anvende fastspænding med stofseler til kørestol eller andet hjælpemiddel, seng, stol eller toilet for at hindre fald, når der er *nærliggende* risiko for, at vedkommende derved udsætter sig selv for at lide *væsentlig* personskade og forholdene i det enkelte tilfælde gør det *absolut påkrævet*.

Beslutningen vurderes løbende - dog senest 18 måneder efter godkendelsen.

Serviceovens magtanvendelsesbegreb omfatter ikke beskyttelsesmidler i form af bløde specialhandsker, hjelme m.v., der bruges med det formål, at forhindre selvdestruktiv adfærd. Denne form for omsorg er omfattet af pligten til at undgå omsorgssvigt, jf. § 82. Undlader man at forhindre selvdestruktiv adfærd, fx ved at bruge sådanne beskyttelsesmidler, vil det kunne udgøre et brud på pligten til at undgå omsorgssvigt. Disse beskyttelsesmidler kan dog ikke anvendes mod en persons vilje.

Fiksering er ikke lovligt!

§ 129: Optagelse i særlige botilbud uden samtykke

§ 129, stk. 1.

Kommunalbestyrelsen kan, hvis en person modsætter sig, eller ikke har evnen til at give informeret samtykke, indstille til Statsforvaltningen at træffe afgørelse om optagelse i bestemt botilbud.

Betingelserne herfor er følgende :

- absolut påkrævet for at kunne få den nødvendige hjælp og
- hjælpen ikke kan gennemføres i hidtidig bolig og
- pågældende ikke kan overskue konsekvenserne af sin handling og
- pågældende udsætter sig selv for væsentlig personskade og
- det ville være uforsvarligt ikke at sørge for flytning.

I sager om optagelse i særlige botilbud uden samtykke, skal kommunalbestyrelsen sørge for, at den pågældende får bistand fra en advokat samt afholde udgiften hertil.

Kommunalbestyrelsen skal ligeledes ansøge om en værge til pågældende.

§ 129, stk. 2.

For personer med betydelig og varigt nedsat psykisk funktionsevne, jf. § 124 a, der ikke modsætter sig flytning, men som mangler evnen til at give informeret samtykke til en flytning, og hvor den psykiske funktionsnedsættelse er en konsekvens af en erhvervet mental svækkelse, som er fremadskridende (demens), kan kommunalbestyrelsen træffe afgørelse om optagelse i et bestemt botilbud, hvis kommunalbestyrelsens indstilling tiltrædes af værge som er beskikket af Statsforvaltningen.

Betingelserne herfor er følgende :

- ophold i et botilbud med tilknyttet service er påkrævet for, at den pågældende kan få den nødvendige hjælp.
- det i det konkrete tilfælde omsorgsmæssigt vurderes at være mest hensigtsmæssigt for den pågældende.

§ 129, stk. 3.

Kommunalbestyrelsen kan i ganske særlige tilfælde, indstille til Statsforvaltningen, at der træffes afgørelse om, at en person, der er optaget i et botilbud og som mangler evnen til at give informeret samtykke, kan flyttes til en anden tilsvarende bolig, selvom betingelserne i § 129, stk. 1 ikke er opfyldt, hvis det skønnes at være i den pågældendes interesse, herunder af hensyn til mulighederne for, at den pågældende kan bevare tilknytningen til sine pårørende.

7. Reglerne om nødværge og nødret

Straffelovens almindelige regler om nødværge jf. § 13 og nødret jf. § 14 gælder selvfølgelig stadig.⁴

Nødværge er en strafbar handling, der lovliggøres af, at handlingen foretages for at forhindre alvorlig personskade på den angrebne. Nødværge er således en betegnelse for en nødvendig forsvarlig handling, som foretages for at modvirke et uretmæssigt angreb rettet mod liv, legeme, frihed mv. En sådan handling ville være strafbar, hvis der ikke netop var tale om nødværge.

Nødværge kan iværksættes fra det tidspunkt, hvor der er overhængende fare for et angreb, samt hvor andre muligheder / hjælpemidler for at afværge handlingen må antages eller betragtes som udelukket eller ikke er gennemførlige. Endelig skal enhver nødværgehandling være af en sådan karakter, at den ikke går ud over, hvad der er forsvarligt dvs. mindsteindgrebsprincippet (mindst mulig magtanvendelse).

Idet nødværge er omfattet af Straffeloven skal der altid ske en politianmeldelse. Politianmeldelsen foretages efter samråd med og i samarbejde med forvaltningens jurist.

Nødret skal forstås som en handling, man kan foretage for at afværge skade på en person eller ting af en vis værdi. Det skal derfor konstateres, at nødret kun kan komme på tale, hvor der ikke er tale om et angreb, men hvor det på trods heraf alligevel er nødvendigt at handle for at forhindre skade på en person eller en ting af en vis værdi.

Nødretshandlingen skal yderligere have en forholdsvis underordnet rolle i forhold til det nødretshandlingen skal gribe ind overfor.

---

⁴ Se i øvrigt straffeloven lovbekendtgørelse nr. 1052 af 4. juni 2016.

8. Beslutningsgang

Kommunalbestyrelsen træffer, efter anmodning fra udøver, afgørelse om muligheden for anvendelse af magt i henhold til serviceloven §§ 125, 126a, 127 og 128.

Kommunalbestyrelsen foretager ligeledes vurdering af lovligheden af foretagen magtanvendelse i henhold til serviceloven § 126.

Kommunalbestyrelsen indstiller sager om flytning i særlig botilbud uden samtykke til Statsforvaltningen.

9. Indberetning og behandling af indberetningen

Enhver form for magtanvendelse skal registreres på særlige skemaer, der som minimum indeholder det samme som Socialstyrelsens skemaer og indberettes til kommunalbestyrelsen i den kommune der har ansvaret for borgerens ophold i tilbuddet (handlekommunen) og til Socialtilsynet.

Registrering af tilfælde omfattet af serviceloven §§ 125, stk. 1, 125, stk. 2, 2. pkt., 125, stk. 3, 126, 126a, 127 og 128, skal foretages straks og senest dagen efter at indgrebet har fundet sted. Indberetning heraf skal ske månedligt.

Registrering af tilfælde hvor der sker overtrædelse af reglerne, tilfælde hvor der ikke foreligger beslutning om fortsat magtanvendelse eller tilfælde hvor indgreb er foretaget som led i nødværge eller nødret, skal foretages straks og senest dagen efter at indgrebet har fundet sted. Indberetning heraf skal ske straks og senest på 3. dagen.

Socialstyrelsens skemaer er integreret i IT-systemet Nexus og indberetning af magtanvendelser til myndigheden sker derfor igennem dette system.

Hvis du ikke har erfaring i brugen af Nexus, skal du kontakte din leder eller superbruger i driftsenheden.

Når du har beskrevet magtanvendelsen i skemaet, skal du gemme skemaet i *kladde-form*. Din leder kan hermed se det og sørge for udfyldelse af felterne forbeholdt leder. Når leder har udfyldt de pågældende felter, gemmer leder i *udfyldt-form* hvorefter skemaet kan ses i myndighed, der herefter kan foretage vurdering.

Myndighed vil herefter træffe afgørelse om hvorvidt magtanvendelsen er sket i overensstemmelse med gældende lovgivning.

Afgørelsen fremsendes både til pågældende selv og til leder af dét personale der har indberettet magtanvendelsen.

Bemærk:

- at afgørelsen altid skal drøftes med borgeren og/eller dennes pårørende, hvis borgeren ikke kan varetage sine egne interesser.
- at alle afgørelser er forsynet med en klageadgang til Ankestyrelsen, hvis borgeren ønsker at klage over magtanvendelsen.
- såfremt der har været foretaget magtanvendelse overfor en borger, skal der arbejdes på at minimere/undgå dette i fremtiden. Arbejdet hermed skal fremgå af borgerens handleplan.

10. Orientering til Social- og ældreudvalget

Hvert år udarbejder Socialafdelingen en redegørelse om brugen af magtanvendelse i socialafdelingens tilbud til Social- og ældreudvalget. Redegørelsen fortæller om:

- det samlede antal magtanvendelser opdelt på paragraffer.
- antallet af magtanvendelser i hver driftsenhed opdelt på paragraffer.
- antallet af ikke lovlige magtanvendelser fordelt på paragraffer og driftsenheder.
- Statistik over udviklingen i antallet af indberetninger (stigende/faldende).

I redegørelsen beskrives udviklingen indenfor magtanvendelsesområdet, herunder forklaringer på hvis der er særligt mange magtanvendelser i en enhed.

11. Opfølgning på og forebyggelse af magtanvendelse

Der bør altid være fokus på forebyggelse af magtanvendelse og andre indgreb i selvbestemmelsesretten således at det, så vidt det overhovedet er muligt, undgås. Der bør derfor være fokus på at anvende samt udvikle pædagogiske metoder og kommunikative redskaber som forebygger, at der opstår et behov for at anvende magt og som fremmer borgerens selvbestemmelse og mulighederne for at håndtere eventuelle konflikter gennem forskellige kommunikationsformer. Såfremt magtanvendelse alligevel finder sted, skal retningslinjerne beskrevet i denne vejledning følges og der skal endvidere følges op på magtanvendelsen i den enkelte driftsenhed.

Det er vigtigt, at der er dialog omkring de magtanvendelser, der har fundet sted. Dels af hensyn til at forebygge at det sker igen, dels af hensyn til den / de medarbejdere, som arbejder med borgeren og deres arbejdsmiljø. Den enkelte leder skal sikre, at det drøftes hvordan man i forhold til den enkelte borger vil forebygge, at magtanvendelse finder sted igen og at det beskrives, hvordan der konkret arbejdes med dette. Dette skal indskrives i borgerens pædagogiske handleplan, jf. "Procedure for handleplanskrav ved magtanvendelse" af 24. oktober 2016.